

HISTORIEBRUG OG KILDEARBEJDE I HISTORIEUNDERVISNINGEN

Med afsæt i Nordamerikas tidlige opdagelse og historien om Pocahontas

Læreruddannelsen, Hjørring
University College Nordjylland

Fag: Historie

Vejleder: Anna Kristin Smith

Betina Sigsgaard Fisker (L140012)

Maj Bonde (L140003)

Anslag: 45.731 (17.6 sider)

Afleveringsdato: 25. maj 2018

1. Indledning	2
1.1. Problemformulering	3
1.2. Læsevejledning	3
2. Fagdidaktiske betragtninger	3
2.1. Kildearbejde i historie	4
2.2. Historiebrug i historie	5
2.3. Den gode historieformidling	6
3. Faghistoriske betragtninger	7
3.1. Nordamerikas tidlige opdagelse	7
3.1.1. Hvordan er opdagelsen fortolket gennem tiden?	9
3.2. Historien om Pocahontas	10
3.2.1. Hvordan er Pocahontas blevet brugt i eftertiden?	11
3.3. Hvilket historisk kildegrundlag har vi?	12
4. Sammenfatning af fagdidaktiske og faghistoriske betragtninger	13
4.1. Kildearbejdet og Nordamerikas tidlige opdagelse	13
4.2. Historiebrug og historien om Pocahontas	14
4.3. Den gode historieformidling og Pocahontas' rolle i kulturmødet	15
5. Undervisningsforløb: Amerikas opdagelse (6. klasse)	15
5.1. Overvejelser i forhold til undervisningsforløb	16
5.1.1. Historiedidaktik	16
5.1.2. Cooperative Learning i historie	16
5.2. Mål for 5. - 6. klassetrin	17
5.3. Læringsmål	18
5.4. En skitsering af forløbet	18
6. Præsentation af læremidler	20
6.1. Læremiddel 1: Klip fra Disneyfilmen Pocahontas	20
6.2. Læremiddel 2: Uddrag af Lærebogssystem	20
6.3. Læremiddel 3: Kildesamling af John Smiths beretninger	20
6.4. Læremiddel 4: Billedserie af Pocahontas	20
7. Konklusion	21
8. Litteratur	22
9. Bilag	23
9.1. Læremiddel 1: Klip fra Disneyfilmen Pocahontas	23
9.2. Læremiddel 2: Uddrag af Lærebogssystem	23
9.3. Læremiddel 3: Kildesamling af John Smiths beretninger	24
9.4. Læremiddel 4: Billedserie af Pocahontas	27

1. Indledning

I historiefaget møder vi konstant spor fra en levet fortid såsom beretninger, billeder, artefakter, mindesmærker, samt fra fortalt historie, som er fremstillet gennem bl.a. spillefilm, romaner og fagbøger (Poulsen & Pietras, *Historiedidaktik*, 2016, s. 47). Disse spor fra levet og fortalt historie udgør tilsammen en historiekultur, dvs. det, som på forskellig vis binder fortid og nutid sammen (Poulsen & Pietras, *Historiedidaktik*, 2016, s. 47). For at disse spor fra fortiden anses som kilder, skal vi forholde os til deres troværdighed, og om de er betydningsfulde til at belyse og besvare forskellige problemstillinger (Poulsen & Pietras, *Historiedidaktik*, 2016, s. 189).

Efter folkeskolereformen og indførslen af de nye Forenklede Fælles Mål, der er kompetenceorienteret, skal eleverne *tilegne sig redskaber til at arbejde med fortiden og forholde sig kritisk reflekterende til de fortællinger, der er om den* (Poulsen & Petersen, *Forenklede fælles mål i historie - en håndsrækning*, 2015, s. 17).

Med afsæt i Nordamerikas opdagelse og kulturmødet mellem de engelske kolonister og indianerne, er nogle fortællinger så signifikante for vores bevidsthed, at de er blevet mere virkelige for os end det, der fremgår i de samtidige kilder (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 71). En af de fortællinger der har haft størst indflydelse, verden over, på vores forståelse af Nordamerikas tidlige opdagelse, er den romantiserede Disneyfilm "Pocahontas" fra 1995 (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 6). De fleste, herunder eleverne, ser blot filmen som underholdning og tænker ikke over det, men filmen har en stor betydning for vores forståelse af de historiske begivenheder, der fandt sted i Nordamerika (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 6). *Men hvilket kildegrundlag har vi egentlig til at forstå denne periode? Og hvordan kan vi styrke elevernes forståelse for at fortiden er brugt i forskellige kontekster og med forskellige hensigter, således at de lære at møde fortiden på fortidens præmisser?*

Nordamerikas opdagelse og historien om Pocahontas er siden 1600-tallet brugt med forskellige formål, og der er fremstillet bunkevis af romaner, eventyr, billeder og andre historier om kulturmødet mellem de engelske kolonister og indianerne (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 6). Da spor fra levet og fortalt historie, er vores eneste indgangsvinkler til fortiden, må eleverne øve sig i at arbejde med kildekritiske begreber og metoder, således at de bliver i stand til at vurdere kilders anvendelighed i relation til historiske problemstillinger (Undervisningsministeriet, 2014, s. 8).

Vi vil i denne opgave undersøge, hvilken betydning det får for vores forståelse af Nordamerikas tidlige opdagelse og historien om Pocahontas, at vi generelt har et minimalt kildegrundlag til dette emne. Med afsæt i kompetenceområderne "kildearbejde" og "historiebrug" vil vi argumentere for, hvorfor Nordamerikas opdagelse og historien om Pocahontas er relevant indhold ift. at styrke elevernes kildekritiske sans og forståelse for historiebrug.

1.1. Problemformulering

Hvordan kan vi i historieundervisning om Nordamerikas tidlige opdagelse og historien om Pocahontas, styrke elevernes kildekritiske sans og forståelse for historiebrug?

1.2. Læsevejledning

For at besvare problemformuleringen vil vi starte med at præsentere vores fagdidaktiske betragtninger, hvor kompetencerne *kildearbejde* og *historiebrug* bliver uddybet. Derudover redegør vi for den gode historieformidling i historieundervisningen. Efterfølgende redegør vi for faghistoriske betragtninger og diskuterer forskellige undrende spørgsmål i relation hertil.

Som det næste, vil vi sammenkoble vores fagdidaktiske og faghistoriske betragtninger ved at vurdere, hvordan vores faghistoriske emne kan være med til at styrke elevernes kildekritiske sans og forståelse for historiebrug. Denne vurdering tager vi videre over i et undervisningsforløb bestående af fire læremidler, hvor vi desuden redegør for vores historiedidaktiske afsæt og overvejelser over hvordan Cooperative learning kan tænkes ind i historieundervisningen.

Afslutningsvis vil vi komme med en konklusion på problemformuleringen.

2. Fagdidaktiske betragtninger

For at skabe en forståelse for opgavens teoretiske grundlag i et fagdidaktisk lys, vil vi i nedenstående præsentere vores fagdidaktiske betragtninger, som skal være udgangspunktet for resten af denne opgave.

2.1. Kildearbejde i historie

Levninger er alt hvad der er overleveret fra fortiden. Men de bliver kilder for os, når vi tager dem i brug for at svare på spørgsmål (Kjeldstadli, 2001, s. 177). Når vi taler om historieundervisning i folkeskolen anvender vi et udvidet kildebegreb, hvilket vil sige, at kilder forstås som spor, der kan bruges til at opnå viden om en historisk problemstilling (Undervisningsministeriet, 2014, s. 3). Derudover er der tale om et funktionelt kildesyn, hvor en kilde først fortæller noget, når vi aktivt stiller spørgsmål til den som den kan svare på (Poulsen & Pietras, Historiedidaktik, 2016, s. 39).

Elevernes kildekritiske sans kommer til udtryk ved, at de kan stille en kilde nogle spørgsmål, der kan afklare, til hvad og hvordan kilden kan anvendes (Poulsen & Pietras, Historiedidaktik, 2016, s. 41).

Eleverne har en grundlæggende sund fornuft og kan i nogen grad afdække og vurdere visse tendenser i fx. film og Tv-debatter, og da kildearbejde handler om, hvordan man i sin egen samtid forholder sig til fortidens spor, må elevernes vinkel ikke glemmes (Poulsen & Petersen, Forenklede fælles mål i historie - en håndsrækning, 2015, s. 43). Herunder, vil det at lære nogle begreber og metodiske greb styrke både den enkelte elevs tænkning og den fælles klassedialog, ved at der etableres et fælles sprog i klassen (Poulsen & Petersen, Forenklede fælles mål i historie - en håndsrækning, 2015, s. 43). Elevernes intuitive forståelse og den systematiske tilgang skal derfor gerne kombineres i historieundervisningens kildearbejde, da mange elever generelt tænker, at kilder udleveret af historielæreren indeholder den absolutte sandhed om fortiden (Poulsen & Petersen, Forenklede fælles mål i historie - en håndsrækning, 2015, s. 44). *Elever bør lære, at viden om fortiden bliver til gennem en proces, at sikker viden ikke blot kan slås op, fx i en lærebog eller på nettet, og at man i princippet altid bør forholde sig kritisk sammenlignende til kilder og historiske fortællinger* (Poulsen & Petersen, Forenklede fælles mål i historie - en håndsrækning, 2015, s. 44). Kildearbejde i historieundervisningen skal give eleverne adgang til at forholde sig til de uendelige mængder af informationer, som de udsættes for i diverse medier (Poulsen & Pietras, Historiedidaktik, 2016, s. 113).

2.2. Historiebrug i historie

Historiebrug er betegnelsen for et kompetenceområde i læreplanen *forenklede Fælles Mål*. Som mennesker har vi altid brugt historie - både bevidst med et bestemt formål og ubevidst og vi bruger historie i intentionen om at skabe mening og sammenhæng i vores liv. Det centrale i historiebrug er at skabe en indsigt i, hvordan historisk viden bruges i forskellige kontekster og med forskellige hensigter - om end vedkommende, der bruger historie, gør det bevidst eller ubevidst (Poulsen & Pietras, *Historiedidaktik*, 2016, s. 47).

Historikeren Niels Kayser Nielsen har forsket i historiebrug og han definerer begrebet således: [...] *historiebrug er betegnelsen for en kombination af udvælgelse, fremhævelse og tilsidesættelse af personer, begivenheder og epoker fra den samlede viden om historie med henblik på fremme af bestemte interesser af som oftest politisk, informativ, underholdningsmæssig eller identitetsmæssig art* (Nielsen, 2010, s. 34)

Historiedidaktiker, Winnie Færk deler historiebrug op i følgende fem typer:

1. Identitetsskabende historiebrug: Bruges til at definere hvem personer, grupper eller lande er
2. Legitimerende historiebrug: Begrunder en given politik eller omstændighed
3. Misbrug: Uredelig brug, der bevidst forvrænger eller fortier historien
4. Underholdende historiebrug: Bruges til at underhold og tjene penge
5. Metodisk/Kritisk historiebrug: Forskningens brug af kilder til at opnå større indsigt i fortidens menneskeliv (Færk & Petersen, 2013, s. 18-19).

I praksis kan det være svært at adskille de forskellige former for historiebrug, i det konkrete eksempler på historiebrug kan have mere end et formål. Som nævnt tidligere, bruger vi historie i intentionen om at skabe mening og sammenhæng i vores liv, hvilket betyder at historiebrug er et vilkår ved at være menneske. Arbejdet med historiebrug i undervisningen kan anvendes til at vise hvordan historie også vedkommer eleverne. Alle mennesker er historiebrugere, også eleverne og når man skal arbejde med historiebrug i undervisningen er det fordi, det kan hjælpe eleverne til at opnå et reflekteret forhold til, hvordan de selv og andre bruger historie (Poulsen & Petersen, *Forenklede fælles mål i historie - en håndsrækning*, 2015, s. 58-59)

Historiebrugs relevans i undervisningen kan også kobles til det, at vi skal uddanne eleverne til bevidste historiebrugere. Eleverne skal kvalificere deres egen brug af historien

ved at øve sig i at forestille sig og ræsonnere over tiders måder at leve og agere på i takt med at forholde sig til og navigere i forhold til, hvordan fortiden er blev fremstillet forskelligt til forskellige tider (Poulsen & Petersen, Forenklede fælles mål i historie - en håndsrækning, 2015, s. 58-59).

2.3. Den gode historieformidling

Historieundervisningen har svinget mellem en livlig, fortællende og emotionel formidling og en videnskabscentreret og fragmenteret, kognitiv historieformidling. *Den emotionelle formidling* stammer fra 1960'erne og påpeger hvordan historieundervisningens omdrejningspunkt skal være de historiske fortællinger med deres historiske personer. Gennem livlige fortællinger skal eleverne kunne identificere sig med historiens store personligheder og på den måde opleve historien (Brinckmann, 1990, s. 37-39). *Den kognitive formidling* handler om hvordan eleverne i historieundervisningen, på baggrund af kildemateriale og fagligt begrundede opfattelser, skal tilegne sig viden om tidligere tiders levevilkår, tankesæt og samfundsforhold - eleverne skal således være små videnskabsmænd. Denne erkendelsesform stammer fra 1970'erne (Brinckmann, 1990, s. 37-39).

Historiedidaktiker Henning Brinckmann påpeger hvordan den rendyrkede kognitive tilgang og den rendyrkede emotionelle tilgang hver for sig er både utilstrækkelige og uhensigtsmæssige. Den livlige fortælling er forståelig og indeholder en stor påvirkningskraft, men har ikke bund i de faktiske forhold. Den videnskabscentrerede fremstilling kan være uforståelig, og har derfor ikke fortællingens kraft. Dog kan den videnskabelige fremstilling bidrage til at formindske myter, løgne og forførelser (Brinckmann, 1990, s. 39-40). Brinckmann argumenterer for, hvordan den gode historieformidling befinder sig på vejen, hvor den livlige og fortællende, emotionelle formidling sammenkobles med den videnskabscentreret, kognitive formidling (Brinckmann, 1990, s. 37-39). Den teoretiske argumentation har også inspireret mange forlag og forfattere til at forsøge sig mod dette i praksis i de seneste år. Den mest benyttede består i at sammenkæde en historisk børneroman med et faktaafsnit om den tid, hvori romanen foregår (Brinckmann, 1990, s. 39-40). Historieundervisningen skal derfor sammenkoble den emotionelle og kognitive tilgang, således at historien formidles gennem den gode historie, samtidig med at eleverne tilegner sig en faktuel baggrundsviden.

3. Faghistoriske betragtninger

I nedenstående, vil vi præsentere vores faghistoriske betragtninger med udgangspunkt i Nordamerikas tidlige opdagelse og historien om Pocahontas. Ydermere vil vi undervejs diskutere følgende undringsspørgsmål vedrørende Nordamerikas tidlige opdagelse og historien om Pocahontas: *Hvordan er opdagelsen fortolket gennem tiden? Hvordan Pocahontas er blevet brugt gennem tiden? Hvilket historisk kildegrundlag har vi?*

3.1. Nordamerikas tidlige opdagelse

I 1400-tallet begyndte den europæiske ekspansion, hvor Europas handel og kontakt med resten af verden voksede (Ipsen, 2016, s. 255). Da Columbus opdagede Amerika i 1492 var intentionen egentlig at finde en søvej til Indien. På dette ukendte område satte spanierne et flag som symbol på, at jorden nu var deres (Ipsen, 2016, s. 255). Tilbage i Europa spredte rygterne sig hurtigt om, hvor rige spanierne vendte hjem fra Amerika.

I Nordamerika kom koloniseringen i gang noget senere. Inden denne kolonisering begyndte, havde alle forsøg på at bosætte sig i Nordamerika slået fejl og den europæiske tilstedeværelse var begrænset til at lede efter guld og eller en søvej til Stillehavet (Roslyng-Jensen & Fønnesbech-Wulff, 2007, s. 168). I 1600-tallet begyndte England, Nederlandene og Frankrig for alvor at blande sig i kapløbet om at kolonisere Amerika (Ipsen, 2016, s. 258). Dette var begyndelsen på, at Nordamerika fra 1600-tallet til 1770'erne gennemgik sin første koloniseringsfase, hvor befolkningen (uden indianerne) steg fra 2000 i 1620 til 2.2 millioner i 1770 (Bjøl, 2005, s. 72). Det er den begyndende fase, som vi vil belyse i dette afsnit.

Efter 1600 havde England taget det meste af Nordamerikas østkyst (Roslyng-Jensen & Fønnesbech-Wulff, 2007, s. 168). I 1607 ankom omkring 100 engelske mænd til Nordamerika og grundlagde Englands første permanente koloni og fortet Jamestown i Virginia (Bjøl, 2005, s. 74). Samtidig med at de plantede et kristent kors, erklærede de den engelske kong James for den retmæssige konge over området (Ipsen, 2016, s. 259). Her boede indianerstammer i forvejen, med Powhatan som områdets mest storslået høvding (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 6).

Indianerne og englænderne var kulturelt forskellige på en række områder såsom; *religion, sprog, levevilkår, forståelse af verden og udseende* (Hamilton & Møllevang, 2003, s.

7-8+38-41). Mødet mellem europæerne og indianerne i Amerika, efter Columbus' første rejse dertil, omtales af flere som et *kulturmøde*¹.

Da forsinkelser på rejsen medførte, at de engelske kolonister var kommet for sent til at dyrke fødevarer til den kommende vinter, stod de hurtigt uden mad. De var derfor nødsaget til at etablere en god kontakt til powhatanerne for mad. Efter et fjendtligt første møde, forsøgte begge parter at etablere et diplomatisk forhold til hinanden bl.a. gennem vareudveksling (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 31).

Da det hurtigt gik op for de engelske kolonister, at der ikke var noget guld i området, besluttede de at satse på plantagedrift² (Ipsen, 2016, s. 259). Da bl.a. indianerne døde som fluer, fordi de ikke havde etableret et immunforsvar over for europæiske sygdomme, kunne de ikke udgøre den arbejdskraft, som kolonisterne havde behov for. Dermed begyndte importen af slaver fra Afrika til Amerika (Ipsen, 2016, s. 266). De afrikanske slaver havde en række fordele som arbejdskraft frem for indianerne, da de ikke blev syge og var vant til at arbejde med okser og jern (Roslyng-Jensen & Fønnesbech-Wulff, 2007, s. 168).

Omkring år 1609, efter de første barske år med fastsættelse af kolonien i Virginia, blev forholdet mellem powhatanerne og englænderne forværret (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 51). Kolonisterne rejste rundt og udforskede området, udvidede deres bosættelse, og der kom flere og flere englændere til (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 51). Der er her tale om etablering af bosættelseskolonier³ i Nordamerika.

Den 15. juli 1610 startede den første Engelsk-Powhatanske krig ved, at Virginias guvernør sendte besked til Powhatan, omhandlende om han ønskede krig eller fred. Da han ikke svarede, tog de denne tavshed som et ønske om krig (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 52). I august 1610 angreb 70 kolonister en landsby, brændte byen og dræbte de indbyggere, de kunne finde. Dette medførte, at det for eftertiden var meget farligt for kolonisterne at opholde sig i dette område (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 52). I 1612 kom der et opsving i kolonien, da det lykkedes John Rolfe at krydse tobak fra Vestindien med de lokale sorter,

¹ Begrebet kulturmøde kan betegnes, som et møde mellem to kulturer der kommer fra vidt forskellige egne og som er fundamentalt forskellige på en række punkter i forhold til deres respektive kulturer (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 7).

² "Plantagesystemet bygger på enorme plantager, hvor planlægning og kontrol er i højsædet, og produktionen er rettet mod forsyning af et fjernt marked med et stærkt specialiseret produkt som sukker, bomuld, kaffe og tobak" (Roslyng-Jensen & Fønnesbech-Wulff, 2007, s. 169).

³ "Bosættelseskolonier var udbredt i områder med få oprindelige beboere, hvor der var plads til en massiv europæisk indvandring" (Roslyng-Jensen & Fønnesbech-Wulff, 2007, s. 169)

hvor tobak i løbet af 1600-tallet blev Amerikas mest udbytterig eksportafgrøde (Bjøl, 2005, s. 75+76). Denne udvikling medførte også et større behov for afrikansk arbejdskraft i tobaksproduktionen.

I 1614 kom der en afdæmpning på den Engelsk-Powhatanske krig, da Powhatans datter Pocahontas blev gift med den engelske kolonist John Rolfe, hvilket medførte midlertidig fred mellem powhatanerne og kolonisterne (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 12). Denne fred varede indtil 1622, hvor powhatanerne foretog en massakre på den engelske koloni, og 347 kolonister døde. Efter denne episode droppede de engelske kolonister fremtidige forhandlinger med indianerne og de fokuserede derefter på at udrydde eller forflytte indianerne fra området (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 66).

3.1.1. Hvordan er opdagelsen fortolket gennem tiden?

I 1983 skrev den amerikanske historiker, Daniel Boorstin, en bog ved navn *The Discoverers*, oversat til dansk med titlen: *De gjorde verden større*. I bogen behandlede han blandt andet opdagelsen af Amerika, hvor han fremstillede opdagelsen som en amerikansk heltefortælling (Madsen & Nielsen, 1995, s. 69).

Boorstin beskrev, hvordan stifinderne åbnede en ny verden for os og hylder på den måde opdagerne, som han i bogen betegner som helte. Han beskrev hvordan utallige mænd af Columbus' støbning fik oplyst Vesten, som vi nu kan betragte *med vor opfattelse af tiden, af lande og have, af både de himmelske legemer og vore egne, af planter og dyr* (Madsen & Nielsen, 1995, s. 70).

I 1991 skrev den danske historiker, Søren Mørch, et seksbindsværk med titlen: *det europæiske hus*, sammen med en række arkæologer, antropologer og andre danske historikere. I værkets første introducerende bind beskrev Mørch opdagelsen af Amerika, som en tragedie for indianerne, hvor europæerne udnyttede indianerne som arbejdskraft og plyndrede deres land for guld. Ud fra dette kan man også argumentere for, hvordan Mørch fortolker opdagelsen som en kolonisering.

Dog skriver Mørch indianerne ud af sin beretning, og fokuserer på det koloniale perspektiv, hvor han beskriver hvordan europæerne senere importere slaver fra Afrika, da indianerne døde som fluer og ikke kunne holde til det hårde arbejde de blev tvunget til (Madsen & Nielsen, 1995, s. 71-74).

I 1992 skrev den latinamerikanske forfatter, Carlos Fuentes en bog ved navn *Det begravede spejl*, hvori han fortolkede opdagelsen. Fuentes så opdagelsen som en opfindelse af et Utopia. Europæerne ønskede et sted, hvor der var lykkeligt, og hvor mennesket kunne leve i overensstemmelse med naturens love. Amerika blev opfundet af europæiske lykke og fantasi, samt i en forestilling om, at der måtte eksistere et lykkeligt sted i verden, et jordisk paradys. Ud fra dette vil man kunne argumentere for hvordan Fuentes mener, at Amerika blev opfundet og ikke opdaget (Madsen & Nielsen, 1995, s. 74-76).

Ud fra ovenstående fortolkninger, står det os klart, hvordan man kan se opdagelsen af Nordamerika ud fra forskellige perspektiver. Vi mener dog ikke, at det er forsvarligt at begynde at fortolke på, hvorvidt Amerika blev opdaget, opfundet eller koloniseret, idet vi har et minimalt kildegrundlag til dette emne og ydermere er de eksisterende kilder overvejende europæiske.

3.2. Historien om Pocahontas

Pocahontas levede godt hundrede år efter Columbus' opdagelse af Amerika. Da engelske kolonister grundlagde Virginia, var de nødt til at forholde sig til Pocahontas' far Powhatan, som var den mest magtfulde høvding i området. Vi ved med sikkerhed, at Pocahontas og de engelske kolonister kendte hinanden. Flere engelske kilder beskriver Pocahontas som et lyspunkt i hverdagen, da hun skilte sig ud fra engelsk standard for, hvordan piger skulle opføre sig (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 47). Hun var nemlig på det pågældende tidspunkt kun 10 -11 år gammel. En person, der især er blevet knyttet til Pocahontas er John Smith. Specielt hans beskrivelser af, hvordan Pocahontas reddede hans liv, da Powhatan ville dræbe Smith. Det optræder også i en anden fortalt episode, at Pocahontas tog englændernes parti, da Powhatan havde planlagt et angreb på kolonisterne, som Pocahontas i forvejen havde advaret dem mod (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 48).

I 1613 lykkedes det kolonisten Samuel Argall at kidnappe Pocahontas, hvorefter kolonisterne sendte ordre til Powhatan om, at han skulle aflevere alle stjålne våben og løslade engelske kolonister, hvis han vil have sin datter tilbage (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 52). Da forhandlingerne mellem de to parter gik i stå, blev Pocahontas taget med tilbage til Jamestown, hvor hun blev undervist i kristendom og engelske manerer. Den 5. april 1614 blev Pocahontas og den engelske kolonist John Rolfe gift, med tilladelse fra den

engelske guvernør Thomas Dale og powhatanernes høvding Powhatan (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 52-53). På denne måde blev Pocahontas et symbol for fred og den politiske alliance mellem Powhatan og englænderne (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 53). *Pocahontas kom til at udfylde en rolle som bindeled mellem to befolkningsgrupper, som ikke kunne enes, og det lader til, at både englændere og indianere kunne forstå denne form for diplomati* (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 54).

Alt i alt blev brylluppet set som hovedårsag til fred mellem englænderne og powhatanerne. Derudover fik Pocahontas også en anden vigtig betydning for englænderne, da hun blev bekræftelsen på, at det var muligt, at indianere kunne omvendes til kristendommen, blive gift med englændere og tilpasse sig den engelske levemåde (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 58). Pocahontas døde i 1617 på vej hjem til fra England.

3.2.1. Hvordan er Pocahontas blevet brugt i eftertiden?

Nogle specifikke historiske personer spiller en større rolle i eftertiden end andre. Disse personer kan være ganske almindelige mennesker, som går over i tiden som symbolske figurer (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 71). Pocahontas er en af disse historiske personer. Da vi har begrænset viden om hende, er det let for eftertiden at tillægge indianerpigen de karaktertræk og kvaliteter, man ønsker (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 71).

I 1995 romantisere Disney forholdet mellem Pocahontas og John Smith i spillefilmen "Pocahontas". For at denne romantisering kunne finde sted, havde de gjort Pocahontas ældre, således at hun ikke var 10-11 år, som det berettes i de engelske kilder. Derudover blev Pocahontas beskrevet som en smuk heltinde, som blev omdrejningspunktet for freden mellem indianerne og englænderne. Da Disney har en evne til at sprede deres budskab over hele verden, betyder det, at deres film har en stor betydning for bl.a. hvordan børn opfatter koloniseringen af Nordamerika, Pocahontas' rolle heri, og hvem der var de gode og onde (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 6).

Endvidere er Pocahontas og indianerne blevet brugt utallige gange, med forskellige politiske og moralske hensigter, gennem USA's historie (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 71). Under Den Amerikanske Revolution ønskede kolonisterne i Amerika at løsrive sig fra England og påpege, at de var anderledes, hvorfor de fremstillede sig selv som indianere, hvilket var et billede som den engelske kolonimagt allerede havde af dem (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 73). I Virginia fortælles historien om det harmoniske og venskabelige

møde mellem de engelske kolonister og indianerne, hvor Pocahontas er symbol for dette tætte bånd ved, at hun tog godt imod englænderne og forsvarede dem med sit liv (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 75). Under den Amerikanske Borgerkrig blev Pocahontas brugt både af Nordstaterne og Sydstaterne, men med forskellige politiske formål, da krigen i høj grad handlede om hvorvidt kolonierne skulle løsrive sig og blive selvstændige, eller udgøre en samlet union og for historikerne handlede det i høj grad om, hvem der fik lov til at skrive USA's historie (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 75-76). Da Nordstaterne vandt borgerkrigen, fik New England-kolonien og de puritanske pilgrimme en tankevækkende plads i historiebøgerne i 1900-tallet, frem for grundlæggelsen af Jamestown og historien om Pocahontas' redning af John Smith (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 76). Dog havde legenden om Pocahontas fået sit helt eget liv i Nord- og Sydstaterne og overlevede borgerkrigen og diverse forsøg på modarbejde (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 77).

Dette er blot få ud af mange politiske og moralske fremstillinger af Pocahontas, kulturmødet og indianerne i den amerikanske historie, herunder skønlitterære værker, billeder og spillefilm.

3.3. Hvilket historisk kildegrundlag har vi?

I begyndelsen af 1600-tallet landsatte englænderne sig på et stort set ukendt område, da de havde begrænset viden om Nordamerika og de indfødte indianere (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 7).

I de engelske kolonisters beretninger og breve hjem til London, er Powhatan, Pocahontas og stammerne beskrevet. Da indianerne ikke havde noget skriftsprog, findes virginia-indianernes egne ord om deres levevis ikke (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 38). Alle kilder om indianernes levevis har vi derfor gennem fysiske levn, arkæologiske undersøgelser og europæers beskrivelser. Hvis vi derimod kun baserer vores forståelse af fortiden ud fra skriftlige kilder, eksisterer indianerne kun gennem de europæiske ord (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 38). Da englænderne ikke kunne vide, hvad indianerne tænkte, er det blot konkrete ting som indianernes beklædning og handlinger, som de havde mulighed for at forstå og fortolke på (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 58). De engelske kolonisters opfattelse af verden påvirkede kildernes indhold og formulering (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 63+69). Med afsæt i de engelske kilder til historien om Pocahontas, kan

man ikke få meget at vide om hende. Man kan læse i cirkler rundt om hende og prøve at få et indblik i samtidens forståelse af hende og koloniseringen af Virginia (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 81).

I øvrigt kan der også være forskel på, hvordan historikerne i de anvendte fagbøger har fortolket på historien og vi kan stille spørgsmålstejn ved om det er rimeligt, at de kommer med så bombastiske fortolkninger, med afsæt i det minimale kildegrundlag vi har. I bogen "Hver tid sin Pocahontas" lægger historikerne Pernille Ipsen Hamilton og Henrikke Terp Møllevang vægt på, hvordan indianerne ikke var passive ofre for europæernes kyniske fremfærden, og hvordan Pocahontas opfattes som fredssymbol og som englændernes frelsende engel (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 47+54).

Derimod fokuserer historikeren Birgitte Holten i "Historiens lange linjer", på hvordan den europæiske ekspansion forløb i Amerika med plantagedrift, bosættelseskolonier, handel med omverden osv. (Roslyng-Jensen & Fonnesbech-Wulff, 2007, s. 169). Denne fortolkning er derfor meget eurocentrisk holdt op mod bogen "Hver tid sin Pocahontas", hvor tolkningen er, at indianerne og de engelske kolonister kunne mødes i en ligeværdig forståelse (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 54).

4. Sammenfatning af fagdidaktiske og faghistoriske betragtninger

Vi vil i dette afsnit sammenfatte vores fagdidaktiske og faghistoriske betragtninger, hvor vi vil argumentere for hvordan vores udvalgte faghistoriske emne tilgodeser kildearbejde, historiebrug og den gode historieformidling i historieundervisningen og herunder hvilke udfordringer, der kan opstå i forbindelse med undervisning i Nordamerikas opdagelse og historien om Pocahontas.

4.1. Kildearbejdet og Nordamerikas tidlige opdagelse

Som tidligere nævnt består Nordamerikas opdagelse og Pocahontas' rolle heri, af begivenheder og personer, som vi har minimal kildeadgang til. Da de engelske kolonisters beretninger og breve er det eneste skriftlige kildegrundlag, kan vi stille spørgsmålstejn ved, om vi egentlig ved, hvordan indianerne oplevede og reagerede på kulturmødet i starten af

1600-tallet. Da europæiske beskrivelser af indianerne indeholder både troværdige og utroværdige elementer, er dette indhold relevant at arbejde kildekritisk med i undervisningen. Ved at sammenligne og holde de enkelte beskrivelser op mod hinanden får eleverne mulighed for at skabe et billede af de europæiske beretningers og billeders troværdighed.

Endvidere kan vi, ved at arbejde med elevernes intuitive undringsspørgsmål, skabe rum for at arbejde med kildekritikkens grundspørgsmål; *hvad ved vi om fortiden, hvor ved vi det fra og kan vi stole på de kilder, vi har?* (Poulsen & Pietras, *Historiedidaktik*, 2016, s. 189). Da eleverne allerede har en forståelse af Nordamerikas tidlige opdagelse gennem Disneyfilmen "Pocahontas", er der mulighed for at kombinere deres intuitive forståelse med begreber og metodiske greb, som er med til at styrke elevernes erkendelse (Poulsen & Petersen, *Forenklede fælles mål i historie - en håndsrækning*, 2015, s. 43). Da kildearbejde handler om hvordan man i sin samtid forholder sig til fortidige spor, er elevernes forhåndsforståelse og sunde fornuft et godt udgangspunkt for kildearbejdet i undervisningen (Poulsen & Petersen, *Forenklede fælles mål i historie - en håndsrækning*, 2015, s. 43).

4.2. Historiebrug og historien om Pocahontas

Pocahontas er en af de historiske personer, som har spillet en stor rolle i eftertidens brug af historie. Da vi ikke har megen viden om hende, har det været let og måske mere fristende for eftertiden at overdrage hende en række egenskaber og karaktertræk (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 71). Selvom mange af historierne om Pocahontas afviger fra de samtidige kilder, indeholder de fleste en moralsk eller politisk pointe, og nogle af disse historier er blevet mere virkelige end den Pocahontas, som fremgår i kilderne (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 71). Ved at inddrage forskellige fremstillinger af Pocahontas i undervisningen kan eleverne få et mere reflekteret forhold til, hvordan andre bruger historie og dermed få mulighed for at danne et omfattende billede af Pocahontas og hendes historiske betydning (Poulsen & Petersen, *Forenklede fælles mål i historie - en håndsrækning*, 2015, s. 58).

Med inddragelse af historiedidaktiker Winnie Færks fem typer af historiebrug, kan arbejdet med tidligere nævnte perioders brug af Pocahontas og indianerne, afdække flere af

disse typer (Færk & Petersen, 2013). Hvor kolonisterne i Amerika under Den Amerikanske Revolution brugte et afbillede af indianerne, som identitetsskabende historiebrug, da de påtog sig en identitet, som briterne allerede havde pålagt dem, brugte Disney en underholdende historiebrug i deres romantiske og dramatiske fortælling om Pocahontas og kulturmødet (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 8-9). Endvidere er historien om Pocahontas blevet brugt både af Nordstaterne og Sydstaterne under den Amerikanske Borgerkrig, dog med forskellige hensigter. Sydstaterne gjorde brug af Pocahontas på bannere og anså hende som hele Sydens stammom, hvorfor de gjorde brug af identitetsskabende historiebrug (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 76). Nordstaterne udviste mistro på rigtigheden af John Smiths beskrivelser og brugte denne mistro som legitimerende/politisk historiebrug til at modarbejde Sydstaternes brug af historien (Hamilton & Møllevang, 2003, s. 76).

Ud fra ovenstående er det tydeligt, hvordan Pocahontas er blevet brugt forskelligt gennem tiden, og hvordan historien om Pocahontas kan styrke elevernes forståelse for de forskellige typer af måder hvorpå historien kan bruges.

4.3. Den gode historieformidling og Pocahontas' rolle i kulturmødet

Den gode historieformidling opstår i undervisningen, når man kombinerer den emotionelle og kognitive tilgang (Brinckmann, 1990). Da vi har forskellige historiske spor fra kulturmødet og Pocahontas' rolle heri, kan vi ved at inddrage bl.a. spillefilm, beretninger og billeder i historieundervisningen kombinere de to tilgange. På denne måde får eleverne mulighed for at identificere sig med de historiske personer, der fremgår i spillefilmen, samtidig med at de får et mere omfattende kildemateriale til at tilegne sig viden om fortidens levevilkår, tankesæt og samfundsforhold (Brinckmann, 1990, s. 37-39). Ved at kombinere disse to tilgange i undervisningen kan vi formindske misforståelser i elevernes opfattelse af kulturmødet mellem europæerne og indianerne og Pocahontas' rolle heri.

5. Undervisningsforløb: Amerikas opdagelse (6. klasse)

I nedenstående, vil vi præsentere et undervisningsforløb om Amerikas opdagelse til 6. klasse, med fokus på Nordamerikas opdagelse og historien om Pocahontas. Dog vil vi inden, komme med nogle overvejelser i forhold til vores undervisningsforløb.

Undervisningsforløbet har inspiration i Undervisningsministeriets relationsmodel, som er udarbejdet ud fra læringsmål, tegn på læring, undervisningsaktiviteter og evaluering (Undervisningsministeriet, 2018). Vores undervisningsforløb tager afsæt i nogle konkrete læringsmål og vi vælger efterfølgende nogle undervisningsaktiviteter i forsøget på at fremme disse læringsmål. Til sidst arrangeres en evaluering, som kan vise os og eleverne hvorvidt de opstillede læringsmål er opfyldt. Vi har valgt Relationsmodellen som udgangspunkt for vores undervisningsforløb, da denne didaktiske model synliggøre elevernes læring i kraft af tydelige læringsmål.

5.1. Overvejelser i forhold til undervisningsforløb

5.1.1. Historiedidaktik

Vores undervisningsforløb tager afsæt i en flerperspektivisk tilgang til det historiedidaktiske arbejde, hvilket vil sige at vi anvender flere historiedidaktiker i vores undervisningsforløb (Jensen, 2012, s. 97). Der er tre historiedidaktiske perspektiver, en central-, fag- og brugerstyret, som danner grundlag for, hvordan historiefaget skal forstås og hvad det indeholder (Jensen, 2012, s. 96). Vores undervisningsforløb tager primært udgangspunkt i en centralstyret historiedidaktik og en fagstyret historiedidaktik. Den centralstyrede historiedidaktik kommer til udtryk gennem måden hvorpå, vi i folkeskolen er forpligtet på at arbejde målstyret ud fra Forenklede Fælles Mål samt inddrage de opstillede kanonpunkter fra kanonlisten i historiefaget, hvorpå punktet Columbus blandt andet er. Den fagstyrede historiedidaktik er indtænkt, idet vi i vores undervisningsforløb har stort fokus på elevers tilegnelse af færdigheder og videnskab i kildekritik. Den fagstyrede historiedidaktik hænger dog tæt sammen med den centralstyrede historiedidaktik, da kildearbejdet er et af kompetenceområderne i Forenklede Fælles Mål og dermed et centralt element i historieundervisningen.

5.1.2. Cooperative Learning i historie

En rapport udarbejdet af HistorieLab (HistorieLab, 2015) pointerer, at eleverne opsøger at være mere aktive i historieundervisningen frem for, at læreren størstedel af tiden gennemgår et stof, der er læst i et læremiddel og eleverne primært besvarer spørgsmål

skriftligt hertil (HistorieLab, 2015, s. 9-10). For at imødekomme denne udfordring i historieundervisningen har vi valgt at inkorporere Cooperative learning-strukturer i vores undervisningsforløb.

Cooperative Learning bygger på allerede definerede strukturer og principper, der gør, at eleverne lærer gennem oplevelse og interaktion (Kagan & Stenlev, 2009, s. 11). Eleverne bliver gennem strukturerne stilladseret til at diskutere, analysere, løse problemer og kommunikere sig frem til mestring af det indhold og de kompetencer, de arbejder med (Kagan & Stenlev, 2009, s. 13). Da de forskellige strukturer er indholdsfri kan de tilpasse ethvert emne, fag og klassetrin. Intentionen bag Cooperative Learning er at skabe et aktivt læringsrum, hvor diversiteten i elevernes faglige og sociale forudsætninger ses som en kilde til læring (Kagan & Stenlev, 2009, s. 12). Cooperative learning er derfor et middel til at gøre alle eleverne aktive i undervisningen og bevæge sig væk fra traditionel klasseundervisning, hvor den mest aktive er læreren.

5.2. Mål for 5. - 6. klassetrin:

Kompetencemål	Område	Færdighedsmål	Vidensmål
<u>Kildearbejde:</u> Eleven kan med afsæt i enkle problemstillinger anvende kildekritiske begreber til at gøre rede for fortolkninger af fortiden	Kildeanalyse (fase 2)	Eleven kan vurdere brugbarheden af historiske spor, medier og andre udtryksformer til at belyse historiske problemstillinger	Eleven har viden om kildekritiske metoder
<u>Historiebrug:</u> Eleven kan perspektivere egne og andres historiske fortællinger i tid og rum	Konstruktion og historiske fortællinger (fase 2)	Eleven kan forklare historiske fortællingers sammenhæng med fortidsfortolkninger og nutidsforståelser	Eleven har viden om enkle sammenhænge mellem fortidsfortolkninger og nutidsforståelser

5.3. Læringsmål

Kildearbejde:

- Jeg kan, i samarbejde med andre, læse og forstå forskellige kilder om Nordamerikas tidlige opdagelse og historien om Pocahontas
- Jeg kan, i samarbejde med andre, anvende relevante kildekritiske begreber i analysen af kilder om Nordamerikas tidlige opdagelse og historien om Pocahontas
- Jeg kan, i samarbejde med andre, vurdere hvor brugbare de valgte kilder er til at belyse en problemstilling

Historiebrug:

- Jeg kan, i samarbejde med andre, ud fra eksempler, redegøre hvordan fortællinger om Pocahontas og indianerne er brugt i eftertiden
- Jeg kan, i samarbejde med andre, vurdere og reflektere over hvordan opfattelser af Nordamerikas tidlige opdagelse og historien om Pocahontas har ændret sig gennem tiden

5.4. En skitsering af forløbet

Som opstart til forløbet vil vi aktivere elevernes forhåndsforståelse ift. opdagelsen af Nordamerika og Pocahontas. Her indleder vi med at vise udvalgte **klip fra Disneyfilmen "Pocahontas"**, hvorefter CL-strukturen "dobbeltcirkel" igangsættes. Her skal eleverne diskutere udvalgte spørgsmål med forskellige partnere. Disse spørgsmål skal give eleverne et begyndende kritisk reflekterende forhold til filmen og eksempler på spørgsmålene er; *"Hvad får I at vide om Pocahontas? Hvem er de gode/onde? Hvordan er forholdet mellem Pocahontas og John Smith? Hvem er de vilde? Kan vi stole på Disneys fremstilling af mødet mellem englændere og indianere (hvorfor/hvorfor ikke?)"*. Derefter samles der op på klassen, hvor vi præsenterer forløbets læringsmål og en problemstilling, som eleverne skal arbejde ud fra. Problemstillingen lyder: *Hvad ved vi om Nordamerikas tidlige opdagelse og historien om Pocahontas, hvor ved vi det fra og kan vi stole på de kilder, vi har?*

Efterfølgende, skal eleverne i teams læse **et uddrag fra et lærebogssystem** ud fra CL-strukturen "rollelæsning", hvor de har forskellige roller under læsning. Når de forskellige teams har læst færdig, samles der op på klassen, hvor eleverne svarer på hvad vi nu ved og får mulighed for at stille undrende spørgsmål.

Som det næste, skal eleverne arbejde med **en kildesamling af Johns Smiths beretninger**. Eleverne skal først arbejde med "Tekst 7: Om Virginias indfødte befolkning" ud fra CL-strukturen "Lyt-tegn-skriv", hvor eleverne individuelt først skal lytte til vores oplæsning af kilden, for efterfølgende at skulle lave en afbildning af det, de har hørt. Derefter skal eleverne forklare deres billeder til en partner og skrive et sammenhængende udsagn om, hvad der var det vigtigste. Elevernes afbildninger og udsagn præsenteres og diskuteres på klassen. Efter denne øvelse skal eleverne arbejde med "Tekst 8: En sand beretning" og "Tekst 9: Virginia, New England og Sommerøernes generelle historie". Eleverne sættes i teams á fire personer, hvor de inddeles i to par, der får hver sin kilde. Hertil skal de besvare udvalgte kildekritiske spørgsmål, såsom; *"Hvilken slags tekst er kilden? Hvem har lavet kilden? Hvor og hvornår er teksten skrevet? Hvad er formålet med kilden? Hvilke oplysninger giver kilden?"* Når eleverne i par har besvaret spørgsmålene ud fra deres respektive kilder, skal de forskellige teams samles igen, hvor parrene skiftevis skal præsentere deres besvarelser, for efterfølgende at finde forskelle og ligheder mellem de to kilder. Derefter samles der op på klassen, hvor vi lægger op til en kritisk reflekterende samtale om kildernes brugbarhed og troværdighed.

Efterfølgende, skal eleverne præsenteres for **en billedserie af Pocahontas** indeholdende forskellige fremstillinger af hende gennem tiden. Gennem CL-strukturen "samtidig skrivetur" får eleverne i teams udleveret fire billeder af Pocahontas, hvor de først individuelt noterer, hvad de ser på et billede. Herefter roterer billederne mellem eleverne, indtil alle har siddet med alle billeder. Når billederne har været rundt til alle, indleder vi en reflekterende diskussion over, hvordan historien om Pocahontas er brugt med forskellige hensigter i eftertiden, bl.a. ved løbende at fortælle om omstændighederne bag de forskellige billeder.

Afslutningsvis vil vi, som evaluering, igen vise de udvalgte **klip fra Disneyfilmen "Pocahontas"**. I plenum vil vi her diskutere forløbets problemstilling med udgangspunkt i de klip fra "Pocahontas": *Hvad ved vi om Nordamerikas tidlige opdagelse og historien om Pocahontas, hvor ved vi det fra og kan vi stole på de kilder, vi har?* Vi kan herigennem få en opfattelse af hvorvidt eleverne har opnået de opstillede læringsmål og samtidigt stilladsere og sikre elevernes viden om emnet.

6. Præsentation af læremidler

I nedenstående vil de udvalgte læremidler kort blive præsenteret. Alle læremidlerne indgår i ovenstående undervisningsforløb, hvor de alle er blevet didaktiseret og tænkt ind i en større sammenhæng.

6.1. Læremiddel 1: Klip fra Disneyfilmen Pocahontas

Dette læremiddel beror på klip fra Disneyfilmen Pocahontas, hvor vi vil inddrage sangene "Vindens farver" og "De vilde" (9.1. Læremiddel 1: Klip fra Disneyfilmen Pocahontas). Disneyfilmen Pocahontas er produceret i 1995 og instrueret af Eric Goldberg og Mike Gabriel (Goldberg & Gabriel, 1995).

6.2. Læremiddel 2: Uddrag af Lærebogssystem

Dette læremiddel er et uddrag fra et didaktiseret lærebogssystem til 6. klasse, ved navn USA's historie (9.2. Læremiddel 2: Uddrag af lærebogssystem). Lærebogssystemet er en del af Gyldendals "De store fagbøger", og systemet blev fremstillet i 2016 af Gyldendal A/S, hvor forlagsredaktøren er Marie Løntoft (Larsen, 2016).

6.3. Læremiddel 3: Kildesamling af John Smiths beretninger

Dette læremiddel omfatter en kildesamling af John Smiths beretninger, hvor vi vil inddrage "Tekst 7: Om Virginias indfødte befolkning", "Tekst 8: En sand beretning" og "Tekst 9: Virginia, New England og Sommerøernes generelle historie" (9.3. Læremiddel 3: kildesamling af John Smiths beretninger). Kilderne stammer bogen "Hver tid sin Pocahontas - Om kulturmøder og koloniseringen af Nordamerika", som er skrevet af Pernille Ipsen Hamilton og Henrikke Terp Møllevang i 2003. Bogen er udgivet af Gyldendals Boghandel og Nordisk Forlag A.S, Copenhagen (Hamilton & Møllevang, 2003).

6.4. Læremiddel 4: Billedserie af Pocahontas

Dette læremiddel er en billedserie af Pocahontas, hvor vi vil inddrage fire forskellige fremstillinger af Pocahontas gennem tiden (9.4. Læremiddel 4: Billedserie af Pocahontas). Billederne stammer bogen "Hver tid sin Pocahontas - Om kulturmøder og koloniseringen af

Nordamerika", som er skrevet af Pernille Ipsen Hamilton og Henrikke Terp Møllevang i 2003. Bogen er udgivet af Gyldendals Boghandel og Nordisk Forlag A.S, Copenhagen (Hamilton & Møllevang, 2003).

7. Konklusion

Kildearbejde og historiebrug er grundlæggende kompetenceområder inden for Forenklede fælles mål, som vi er forpligtede til at forholde os til i historiefaget. Ved at integrere kompetencerne i historieundervisningens undervisningsforløb får eleverne mulighed for at forholde sig kritisk reflekterende til de uendelige mængder af informationer, som de udsættes for i diverse medier og til at forholde sig til hvordan de selv og andre gør brug af historien. Ved at centralisere et undervisningsforløb omkring Nordamerikas tidlige opdagelse og historien om Pocahontas ud fra en kobling mellem den emotionelle og kognitive tilgang, skabes der rammer for, at eleverne får mulighed for at styrke disse kompetencer. Vi har nemlig et minimalt kildegrundlag, der fastlægger, hvad der virkelig skete, hvilket betyder at eleverne skal forholde sig endnu mere kritisk til hvorvidt det er troværdigt eller ej. Den minimale kildeadgang kan også medvirke til at vise hvordan begivenhederne og personerne er blevet brugt og omdiskuteret gennem tiden med forskellige hensigter. Ved at arbejde med afbilleder af Pocahontas, får eleverne mulighed for at opleve, at historie kan blive brugt på forskellige måder, og er overalt omkring os.

Endvidere, kan vi stille spørgsmålstejn ved hvorvidt fagbøgerne kan lave så bombastiske udtalelser over, hvad der skete, da Nordamerika blev opdaget, idet vi selv forholder os kritisk til om der overhovedet er nogen skriftlige kilder, der indeholder den hele sandhed. Hvis vi primært inddrager de skriftlige kilder i undervisningsforløbet, så står vi tilbage med breve og beretninger fra de engelske kolonister, der både kan indeholde troværdige og utroværdige elementer. Det er her eleverne viser om de har en grundlæggende kildekritisk sans, ved, at de kan sammenligne de forskellige kilder og vurdere, hvad vi kan og ikke kan stole på.

8. Litteratur

Bjøl, E. (2005). *USA's Historie*. Gyldendal.

Brinckmann, H. (1990). *Lokalhistorie, formidling og identitetsdannelse*. Ålørke.

Færk, W., & Petersen, J. H. (2013). *Historie i brug - fra historieskabt til historieskabende*. Frydenlund.

Goldberg, E., & Gabriel, M. (Instruktører). (1995). *Pocahontas* [Film].

Hamilton, P. I., & Møllevang, H. T. (2003). *Hver tid sin Pocahontas: Om kulturmøder og koloniseringen af Nordamerika*. Gyldendal.

HistorieLab. (22. juni 2015). *historielab.dk*. Hentet maj 2018 fra Historiefaget i fokus - dokumentationsindsatsen: <http://historielab.dk/historiefaget-i-fokus-dokumentationsindsatsen/>

Ipsen, P. (2016). *Fra antikken til europæisk ekspansion*. Gyldendal.

Jensen, B. E. (2012). Et historiedidaktisk overblik. I T. Binderup, & B. Troelsen, *Historiepædagogik*. Kvan.

Kagan, S., & Stenlev, J. (2009). *Cooperative Learning*. Alinea.

Kjeldstadli, K. (2001). *Fortiden er ikke hvad den har været*. Roskilde universitets forlag.

Larsen, R. B. (2016). *USA's historie*. Gyldendal.

Madsen, F. K., & Nielsen, H. S. (1995). *Opdagelserne - kulturmøder eller kultursammenstød*. Munksgaard.

Nielsen, N. K. (2010). *Historiens forvandlinger*. Aarhus universitetsforlag.

Poulsen, J. A., & Pietras, J. (2016). *Historiedidaktik*. Hans Reitzels forlag.

Poulsen, J. A., & Petersen, N. (2015). *Forenkede fælles mål i historie - en håndsrækning*. Jelling: HistorieLab.

Roslyng-Jensen, P., & Fonnesbech-Wulff, B. (2007). *Historiens lange linjer*. Gyldendal.

Undervisningsministeriet. (2014). *emu.dk*. Hentet maj 2018 fra Danmarks læringsportal: <https://www.emu.dk/sites/default/files/Læseplan%20for%20faget%20historie.pdf>

Undervisningsministeriet. (16. april 2018). *uvm.dk*. Hentet maj 2018 fra <https://uvm.dk/folkeskolen/laering-og-laeringsmiljoe/laeringsmaalstyret-undervisning/undervisning-med-udgangspunkt-i-laeringsmaal>

9. Bilag

9.1. Læremiddel 1: Klip fra Disneyfilmen Pocahontas

- Vindens farver: <https://www.youtube.com/watch?v=33Hopu96eLI>
- De vilde: <https://www.youtube.com/watch?v=3oEWA7UglB4> (Denne video illustrerer den scene vi vil anvende, men i undervisningen tager vi et klip fra den danske film)

9.2. Læremiddel 2: Uddrag af Lærebogssystem

6 Landet, som blev opdaget tre gange

Indianere var Amerikas første indbyggere. Deres forfædre stammer fra Asien og vandrede over isen fra Sibirien til Alaska i Nordamerika for mellem 15.000 og 35.000 år siden.

Hvis man bliver spurgt om, hvem der opdagede Amerika, vil de fleste nok svare Columbus, selvom både indianere og vikinger kom før ham.

Columbus sejlede i 1492 ud for at finde søvejen til Indien. Det gjorde han, fordi den spanske konge og spanske handelsfolk ville hente luksusvarer som krydderier og silke fra Indien til Europa.

Columbus fandt aldrig søvejen til Indien. I stedet kom han til Bahamas-øerne. De ligger i Atlanterhavet ud for det, vi i dag kender som USA. Men han troede, at han var kommet til det vestlige Indien. Derfor kaldte han stedet for Vestindien.

Indianerne kom først

Der boede mennesker i forvejen på Bahamas, og Columbus kaldte dem for indianere, fordi han troede, at han var ved Indien. På amerikansk kalder man dem i dag for Native Americans, der betyder oprindelige amerikanere.

Disse indianere var kommet fra Asien mindst 15.000 år tidligere ved at vandre over Beringstrædet mellem Asien og Alaska, da isen var tyk nok.

NAVNET AMERIKA

Amerika fik sit navn i begyndelsen af 1500-tallet. Det er opkaldt efter den italienske opdagelsesrejsende Amerigo Vespucci. Det var ham, der opdagede, at de steder, som Columbus var kommet til, ikke var Indien, men et helt nyt kontinent.

Amerika var et fællesnavn for de to verdensdele Nordamerika og Sydamerika. Men i daglig tale bruges navnet i dag mest om landet USA.

VIGTIGE ÅRSTAL I AMERIKAS HISTORIE

35.000-15.000 f.v.t.: Indianerne indvandrer fra Asien til Amerika.

1000 (ca.): Vikingerne opdager Amerika som de første europæere.

1492: Columbus kommer til Bahamas.

1607: Englændere ankommer til Jamestown og opretter den første engelske koloni i det nordøstlige Amerika.

Indianerne havde altså boet i Amerika i mange tusinde år, før europæerne opdagede kontinentet. Men europæerne kendte ikke landet og troede, at Columbus havde opdaget et nyt sted på jorden. De kaldte det for "den nye verden".

Vikingerne ville handle

De første europæere, der kom til Amerika, var dog norske vikinger. Det skete omkring år 1000.

Vikingerne ledet af Leif den Lykkelige, og han købte dyr, mad og træ af indianerne og sejlede det til Grønland. Men det var tit svært, fordi havet mellem Grønland og Amerika frøs til is. Samtidig kom vikingerne i kamp med indianerstammer. Derfor blev vikingerne kun i Amerika i få år.

USA blev skabt af europæere

Vikingerne var ganske vist de første europæere i Amerika. Men Columbus' rejse fik langt større betydning og var med til at skabe det land, som i dag hedder USA.

Det skyldes, at efter Columbus' opdagelse begyndte mange mennesker fra Europa at udvandre til Amerika i jagten på et bedre liv.

I løbet af 1600- og 1700-tallet overtog forskellige europæiske lande magten mange steder i Amerika. Det var indbyggerne i de engelske områder, der senere løsrev sig fra England og dannede USA.

Columbus ankom til Amerika den 12. oktober 1492. Hans skib, Santa Maria, lagde til land på øen San Salvador i Bahamas.

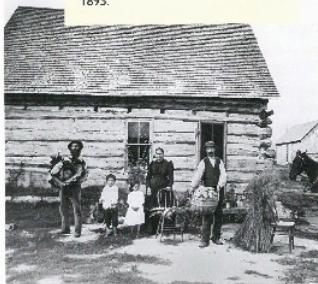
Columbus satte aldrig selv sine ben i det nuværende USA, men hans opdagelsesrejse blev begyndelsen på den europæiske indvandring til hele Amerika.

10 Nybyggere

Millioner af europæere rejste fra Europa til Amerika. De bliver kaldt nybyggere, fordi de byggede et nyt liv op i Amerika. Samtidig var de også med til at bygge det USA, vi kender i dag.

I Amerika kunne nybyggerne få et stykke jord på prærien, hvor de kunne bygge deres eget hus og begynde at dyrke jorden. Billedet her er fra 1895.

August Rasmussen var tømrer og boede i en lille by på Vestsjælland. Han sled i det hver dag, men syntes ikke, at der kom nok ud af hans hårde arbejde. Samtidig var han utilfreds med, at kongen, herremændene og kirken havde magt over ham.

I 1865 rejste August Rasmussen og hans kone Ane fra Danmark. De tog den lange rejse over Atlanterhavet til Michigan i det nordøstlige USA. Der arbejdede August

Rasmussen med at fælde træer, så han kunne dyrke jorden. Det gik ham godt, og næsten hele hans slægt flyttede også til USA, da de hørte, hvor godt han havde det.

Europæiske udvandrere

August Rasmussen var en af 300.000 danskere, der udvandrede til USA fra 1850 til 1920. Millioner af andre europæere gjorde det samme.

Mange rejste til USA for at bygge et nyt liv op. De blev derfor kaldt nybyggere. De flygtede fra undertrykkelse på grund af deres religion eller fra krig og fattigdom i Europa.

Nybyggerne blev også tiltrukket af, at man i USA kunne købe og eje sit eget stykke jord. Der gav dem friheden til at skabe deres egen lykke, uden at kongen eller kirken blandede sig i deres liv. Det gjorde de ofte i Europa.

Spanien kom først

Spanien var det første europæiske land, som havde kolonier i Amerika.

Spanierne oprettede kolonier, efter at Columbus var kommet til Amerika i 1492. Mange af dem lå i det nuværende Sydamerika og Mellemamerika, hvor der i dag stadig tales spansk.

Spanierne bosatte sig også på vestkysten og i den sydlige del af det nuvæ-

rende USA. Byer som Los Angeles og San Francisco er grundlagt af spaniere.

Frankrig og England kommer til Amerika

Frankrig og England ville også have del i Amerikas store skove og enorme områder med god landbrugsjord.

Franskmændene bosatte sig i den centrale del af det nuværende USA. De grundlagde byer som New Orleans og St. Louis, der i dag er store byer i USA. Navnet St. Louis var en hyldest til den franske konge Louis 15., mens New Orleans er opkaldt efter den store franske by Orléans.

Englenderne fik i løbet af 1600-tallet magten over østkysten i Nordamerika. Den var god at have kontrol med, fordi der var gode havne, så handlen med Europa kunne vokse.

England kæmpede hårdt for nogle af sine områder. England var blandt andet i krig mod hollænderne om det sted, hvor New York ligger i dag. Byen blev grundlagt af hollænderne og kaldt New Amsterdam. Da englænderne erobrede den i 1667, omdøbte de den til New York.

KOLONI OG KOLONIST

En koloni er et område, som et land tager magten over uden for sit eget territorium. Et land, der har kolonier rundt omkring i verden, kaldes en kolonimagt. Kolonier blev oftest oprettet for at tjene penge på landbrug, skovbrug og handel. Indbyggere i en koloni kaldes kolonister.

Skibet Mayflower kom til Amerika i 1620. Ombord var en gruppe kristne pilgrimme fra Europa. De fik stor betydning for ideen om, at man kan opnå alt, hvis man arbejder hårdt. Pilgrimmene grundlagde blandt andet det berømte universitet Harvard University.

Mayflower er blevet et symbol på de kristne europæeres betydning for Amerika. Her er det vist på et gammelt frimærke.

Kort over New York fra 1664. Da byen hed New Amsterdam. Byen bærer stadig i dag præg af sin forhistorie. Gaden Wall Street, som kan ses på kortet, har sit navn efter den gamle bymur, som hollænderne byggede for at forsvare sig mod indianerne.

8 Indianere

Indianerne i Amerika havde mange forskellige kulturer. Nogle gik på jagt efter de dyr, som levede i deres områder. Bisonokseres kød blev for eksempel spist eller efterret til guderne, og skindet kunne bruges til telte og tøj.

Andre indianerstammer levede af fiskeri, mens andre igen var bønder. Man kan derfor ikke tale om en enkelt indianerkultur. Men alle indianerne var afhængige af at kunne bruge jorden og vandet, der hvor de boede.

Religion

Ånder betød meget for indianerne. Wakan Tanka eller Den Store Ånd var en slags skabergud for indianerne.

Prærieanindianerne levede på den store græsslette i det centrale Amerika, som kaldes prærien. Her boede de i tipier og brugte heste til at jage bisonokser.

Det var spanierne, der bragte heste med sig til Amerika. Før europæerne kom, jagede indianerne til fods.

ARVEN FRA INDIANERNE

Indianerne har sat sig tydelige spor i dagens USA. Et eksempel er floder, stater og byer, som har beholdt deres indianske navne. Eksempelvis hedder den store ø i New York Manhattan, som betyder "øen med de mange bakker", mens navnet på staten Minnesota betyder "klart blåt vand".

Indianernes religioner og traditioner var meget forskellige fra stamme til stamme. Men naturen var helt central. Indianerne ofrede til naturguder, fordi de levede i, med og af naturen.

Indianeren Tammen og englænderen William Penn forhandler fred i 1683. Nogle steder levede indianerne og europæere fredeligt side om side. I andre tilfælde var der krig mellem dem. Billedet er en mere end 100 år gammel skoleplakat.

Handel med europæere

Nogle steder kom indianerne og europæerne godt ud af det med hinanden. For eksempel handlede de med hinanden ved at bytte varer.

Indianerne byttede sig til ting, de ikke selv kunne skaffe, som for eksempel moderne våben, der kunne bruges i krig mod andre indianere. Europæerne byttede sig til skind, pelse og ædelsten, som mange i Europa gerne ville købe.

Krig om landområder

Indianerne førte krig mod hinanden, lang tid før europæerne kom til Amerika. Stammer kæmpede ofte mod hinanden om vigtige jagtområder.

Det kom også til blodig krig mellem indianerne og europæerne. Europæerne blev flere og flere, og de overtog mere og mere jord. Også områder, som indianerne havde leveret på og brugt i mange generationer.

Nogle steder levede europæere og indianere fredeligt på de samme områder. Det

var især der, hvor europæerne forstod de forskellige religioner og kulturer, og hvor indianerne var gode til at forhandle med ord i stedet for med vold.

Andre steder brød kampe ud, og europæerne vandt næsten altid, fordi de havde bedre våben. I slutningen af 1800-tallet havde indianerne mistet stort set alle deres landområder.

NUTIDENS INDIANERE

I dag bor der ca. fem millioner indianere i USA. Det svarer til mindre end to procent af befolkningen.

20 procent af indianerne lever i reserver. Det er områder, som indianerne fik af USA's regering i 1800-tallet som erstatning for de områder, europæerne og amerikanerne tog fra indianerne. Reserverne har selvstyre, og love og regler kan vedtages i lokale stammeråd.

9.3. læremiddel 3: Kildesamling af John Smiths beretninger

“Tekst 7: Om Virginias indfødte befolkning”

Tekst 7:

John Smith: Et kort over Virginia (London, 1612).

John Smith er nok den mest kendte kolonist fra de tidlige år i Jamestown kolonien, og han vil blive omtalt mere uddybende i del II. Dette uddrag er fra hans første beskrivelse af kolonien, som i høj grad er baseret på hans egne observationer. John Smith blev kort efter etableringen af Jamestown i 1607 taget til fange af powhatanerne og opholdt sig blandt dem i ca. en måned.

Om Virginias indfødte befolkning

De er meget stærke, har god kropsbygning og er fulde af smidighed. De kan udholde at sove i skoven under et træ ved et bål i den koldeste vinter, eller de ligger i baghold i krattet om sommeren. De er altid rastløse, med mindre frygt formår at fastholde dem. De er snu, frygtssomme, hurtige i opfattelsesevnen og meget oprigtige. Nogle er af naturen frygtssomme, nogle modige, nogle forsigtige, alle vilde. De holder generelt meget af kobber, glasperler og andet af den slags bras. De bliver hurtigt vrede og er så ondskabsfulde, at de sjældent glemmer, når nogen har voldt dem ondt ...

Hvad angår deres klædedragt, så er de nogle gange klædt i skind fra vilde dyr, som om vinteren har hårene på, men er uden om sommeren. Bedre folk bruger store kåber af hjorteskind,

som ikke adskiller sig meget fra irske kåber.

Nogle er broderede med hvide perler og nogle med kobber; andre er malede efter deres skikke. Men de almindelige folk dækker knapt nok deres nøgenhed undtagen med græs, blade fra træerne eller lignende. Vi har set, at nogle bruger kåber af kalkunfjer smukt arrangeret og vævet på med tråde, så kun fjere kunne ses. De var meget varme og meget smukke. Men kvinderne er altid dækkede omkring livet med et skind og er meget skamfulde over at blive set nøgne ...

Mændene tilbringer tiden med fiskeri, jagt, krige og den slags mandige aktiviteter. De finder det foragteligt at blive set i gang med kvindagtige aktiviteter, hvilket er grunden til, at kvinderne ofte er meget anstrengte og mændene ofte i lediggang. Kvinderne og børnene gør resten af arbejdet. De laver måtter, kurve, skåle, mortere, maler majs, laver brød, tilbereder mad, planter majs, høster majs, bærer alle slags byrder og den slags.

“Tekst 8: En sand beretning”

Tekst 8:

John Smith: En sand beretning (London, 1608).

Denne kilde var oprindeligt et personligt brev fra John Smith, og det var nogle af de første oplysninger om Jamestown-kolonien, der nåede London. Allerede på dette tidspunkt var der negative rygter i omish om kolonien, og Virginia Kompagniet var opsat på at få udgivet positive beretninger. Smiths brev blev derfor redigeret og udgivet på tryk kun seks uger efter, at det ankom til London. Udgiveren skrev, at han havde udeladt ting i brevet, som han mente var for private til offentliggørelse. Uddraget begynder, da Smith er taget til fange og er blevet bragt til Powhatans bror, Opechancanough.

Anden del af uddraget foregår i Jamestown på et senere tidspunkt.

Jeg viste ham [Opechancanough] et kompas og beskrev på bedste vis brugen heraf, hvilket han beundrede så forbløffet, at han bad mig fortsætte med at fortælle om jordens rundhed, solens bane, månen, stjernerne og planeterne. Han traktede mig med venlig tale og brød og tog mig til det sted, hvor kanoen lå, og John Robinson var død med 20 eller 30 pile i sig ...

Da vi ankom til Werowocomoco, lå deres kejser [Powhatan] stolt på en seng i en fods højde på 10 eller 12 måtter. Han var rigeligt beklædt med mange kæder af store perler om sin hals og dækket af et stort stykke vaskebjørnskind. Ved hans hoved sad en kvinde og ved hans fødder en anden. På en måtte på hver side af ham sad hans vigtigste mænd, 10 på hver side af bålet, og bag dem lige så mange unge kvinder med hver en stor kæde af hvide perler om halsen og deres ansigter rødmaledede. Han havde en så alvorlig og majestætisk holdning, at jeg måtte beundre en sådan tilstand hos en nøgen vild. Han bad mig velkommen med gode ord og store portioner forskellige madvarer og forsikrede

mig om sit venskab, og at jeg ville få min frihed inden fire dage. Han var meget interesseret i Opechancanoughs beretning om de ting, jeg havde beskrevet, og spurgte mig ofte om de samme ting. Han spurgte mig, hvorfor vi var kommet. Jeg svarede, at vi var i kamp med vore fjender, spanierne, og blev overmandede, og at vi på grund af dårligt vejr var landet på denne kyst ... Han sendte mig hjem med fire mænd ... fra Werowocomoco er der kun 12 miles, men alligevel smølede indianerne dagen væk og kunne ikke overtale os til at gå til fortet, så vi overnattede i et gammelt jagthus ved Paspahegh. Næste morgen før solopgang drog vi af sted mod fortet, hvor vi ankom inden en time ...

Powhatan forstod, at vi tilbageholdt nogle vilde, og sendte sin datter – et barn på 10 år, som ikke bare ved sine træk, holdning og proportioner, men også i vid og ånd, langt overgik alle andre af hans folk. Hun kunne ikke sammenlignes med andre i hans land. Han sendte hende med sin mest betroede budbringer, Rawhunt, som havde en deform krop, men et skarpsindigt hoved og god forstand. Denne fortalte mig nu med mange omstændeligheder, hvor meget Powhatan elskede og respekterede mig, og derfor skulle jeg ikke tvivle på hans venlighed. Han havde sendt sit højt skattede barn for at se mig og medbragte desuden en hjort samt brød i gave ... Om eftermiddagen, da de var gået, bragte vi de vilde fanger til kirken, og efter at have bedt gav vi dem til Pocahontas, kongens datter, på grund af hendes fars venlighed ved at sende hende. Efter at have bispist dem ligesom under hele deres fangenskab gav vi dem deres buer og pile, og hvad de ellers havde, og sendte dem tilfredse hen at pakke. Pocahontas belønnede vi med småting, som behagede hende ...

“Tekst 9: Virginia, New England og Sommerøernes generelle historie”

Tekst 9:

John Smith: *Virginia, New England og Sommerøernes generelle historie* (London, 1624).

Dette uddrag er fra et samlewerk, som Smith skriver på opfordring af Virginia Kompagniet. Her optræder historien om Pocahontas' dramatiske redningsaktion første gang på tryk – 16 år efter den skulle have fundet sted. Generelt er beretningen om Smiths tilfængtagelse blevet mere fyldig end i "En sand beretning". Vær opmærksom på, at Smith omtaler sig selv i tredje person.

De viste ham [Smith] hen til Opoehancanough, kongen af Pamaunke, og han gav ham en rund elfenbens-kompasskive. De var meget betagede af nålens bevægelse, som de tydeligt kunne se, men ikke røre på grund af glasset. Men da han ved hjælp af den globus-lignende juvel demonstrerede jordens rundhed, himlens, solens, månens og stjernernes sfære og hvordan solen hele tiden jager natten rundt om kloden, landets og havets størrelse, nationernes forskellighed, udtrykkenes variation, og hvordan vi er deres antipoder og mange andre af den slags ting, blev de alle overvældede af beundring. Ikke desto mindre bandt de ham efter en time til et træ og gjorde klar til at skyde ham, men da kongen holdt kompasset i vejret, lagde de alle deres buer og pile ...

Til sidst bragte de ham til Worawocomoco, hvor Powhatan, deres konge, var ... Foran ilden

på et sæde som en song sad han dækket af en hvid klædning lavet af vaskebjørneskind med alle halerne hængende på. Ved hver hånd havde han en ung pige på 16 eller 18 år og langs hver side af huset sad to rækker mænd (49) og bag dem lige så mange kvinder med hoveder og skuldre rødnalede ... Efter at have fejret ham, så godt de kunne på deres barbariske måde, holdt de en lang forhandling, og konklusionen var, at 2 store sten blev bragt til Powhatan. Så lagde flest muligt deres hænder på ham og slæbte ham til stenene og lagde hans hoved på dem, klar til at smadre hans hoved med deres kaller.

Pocahontas, kongens kæreste datter, tog hans hoved i sine arme, da ingen bødder kunne hjælpe, og lagde sit eget hoved over hans for at redde ham fra døden. Hermed stillede kejseren sig tilfreds med, at han skulle leve og lave akser til Powhatan og bjælder, perler og kobber til hende, for de troede, at han var lige så dygtig til alt håndværk, som de selv var ... Så Powhatan sendte ham til Jamestown med 12 guider. Den nat sov de i skoven, og han forventede stadig (som han havde gjort gennem hele sit fangenskab) hvert øjeblik at blive dræbt på en eller anden måde, sådan som de festede. Men den almægtige Gud (i hans guddommelige forsyn) havde formildet disse barske barbarers hjerter med medfølelse. Den næste morgen kom de til fortet.

9.4. Læremiddel 4: Billedserie af Pocahontas

Disneys Pocahontas

Pocahontas fra Virginia (1842)

Pocahontas som sydens stammoder (den amerikanske borgerkrig)

Kobberstik af Pocahontas (1616)

